

Janko Žel, Maistrov borec, narodnjak in prosvetni delavec

Marjan Toš*

Potrjeno – Accepted: 23. 6. 2023 | Objavljeno – Published: 16. 8. 2023

1.01 Izvirni znanstveni članek
UDK 929Žel J.

Marjan Toš: Janko Žel, Maistrov borec, narodnjak in prosvetni delavec. Časopis za zgodovino in narodopisje, Maribor 94=59(2023), 1, str. 92–112

Po odmevnih dogodkih v Mariboru v noči iz 22. na 23. november 1918 se je del mariborskega polka prostovoljcev odpravil branit ozemlje ob Muri. 6. stotnija pod poveljstvom nadporočnika Bena (Benedikta) Zeilhoferja¹ je zasedla železniško progo Špilje – Radgono in 1. 12. 1918 na dan ustanovitve jugoslovanske države Srbov, Hrvatov in Slovencev (SHS)² skupaj z enoto nadporočnika Janka Žela izvedla pohod na Cmurek in Radgono. Nadporočnik Janko Žel je osebno od generala Maistra dobil ukaz, da s svojo enoto zasede Cmurek. Zato se je 1. 12. 1918 odpravil iz Maribora z vlakom ter potoval preko Špilja skupaj s 6. stotnijo nadporočnika Bena Zeilhoferja, ki je dobil ukaz zasesti Radgono. Janko Žel se v svojem pismu Benediktu Zeilhferju z dne 29. 10. 1968

* Marjan Toš, magister in doktor zgodovinskih znanosti, profesor zgodovine in geografije, upokojeni muzejski svetovalec; SI 2230 Lenart v Slovenskih gricah; marjan.tos@gmail.com.

¹ Nadporočnik Benedikt Zeilhofer, junaški poveljnik 6. stotnije Mariborskega pešpolka, zmagovalac Radgonske bitke, 4. 2. 1919. Med prvo svetovno vojno je bil odlikovan z več odlikovanji za hrabrost, tudi z nemškim železnim križcem. Prejel je še srbsko odlikovanje – red belega orla z meči 5. stopnje. Po vojni ga je srbska soldateska sovražila in ga v 22 letih vojaškega službovanja povišala za eno samo stopnjo, v stotnika. Leta 1941 se je povezal s prvimi partizani. Leta 1942 je bil aretiran in izgnan na Tirolsko, kjer je ostal do leta 1945.

² Država SHS – Kraljevina Srbov, Hrvatov in Slovencev (okrajšano SHS) je bila država, ki je nastala 1. decembra 1918 z združitvijo Države Slovencev, Hrvatov in Srbov ter Kraljevine Srbije. 3. oktobra 1929 je bila država preimenovana v Kraljevino Jugoslavijo.

spominja, kako so v večernih urah prispeli v Cmurek, kjer bi Žel moral opraviti svojo nalogo. Toda premislil si je in skupaj z enoto Zeilhoferja nadaljeval pot proti Radgoni, kjer je bila močnejša nemška posadka. Sicer pa je bil Janko Žel vse življenje učitelj in je za predano delo v učiteljski službi prejel več priznanj. Za sodelovanje v bojih za severno mejo je 25. marca 1975 prejel plaketo Zveze prostovoljcev – borcev za severno mejo 1918–1919 v Ljubljani. Po upokojitvi leta 1946 je živel v Ljubljani, kjer je 24. novembra 1985 tudi umrl. Pokopan je na ljubljanskem pokopališču Žale.

Ključne besede: Rudolf Maister, Benedikt Zeilhofer, Janko Žel, Radgona, Cmurek, Apače, Braslovče, slovenski učitelji.

1.01 Original Scientific Article

UDC 929Žel J.

Marjan Toš: Janko Žel, Maister's fighter, patriot and educational worker. Review for History and Ethnography, Maribor 94=59(2023), 1, pp. 92–112

Following the resounding events in Maribor on the night of 22–23 November 1918, a part of the Maribor Volunteer Regiment set out to defend the territory along the Mura River. The 6th corps of the Maister's fighters under the command of Lieutenant Ben (Benedikt) Zeilhofer³ occupied the railway line Špilje – Radgona and on 1 December 1918, the day of the foundation of the Yugoslav State of Serbs, Croats and Slovenes (SHS)⁴, together with the unit of Lieutenant Commander Janko Žel, carried out a march on Cmurek and Radgona. Commander Janko Žel was personally ordered by General Maister to take Cmurek with his unit. Therefore, on 1 December 1918, he set out from Maribor by train and travelled via Špilje together with the 6th corps of the Maister's fighters of Lieutenant Ben Zeilhofer, who had been ordered to seize Radgona. In his letter to Benedikt Zeilhofer of 29 October 1968, Janko Žel recalls how they arrived in the evening at Cmurek, where Žel was to carry out his mission. But he changed his mind and, together with Zeilhofer's unit, continued on his way to Radgona, where there was a stronger German garrison. Janko Žel was a teacher all his life and received several awards for his dedicated work as a teacher. On 25 March 1975, he received a plaque from the Association of Volunteers – Fighters for the Northern Border 1918–1919 in Ljubljana for his participation in the fighting for the Northern Border. After his retirement in 1946, he lived in Ljubljana, where he died on 24 November 1985. He is buried in Ljubljana's Žale Cemetery.

Keywords: Rudolf Maister, Benedikt Zeilhofer, Janko Žel, Cmurek, Apače, Braslovče, Slovenian teachers.

³ Lieutenant Benedikt Zeilhofer, heroic commander of the 6th Maribor Infantry Regiment, victor of the Battle of Radgona, 4 February 1919. During World War I he was awarded several decorations for bravery, including the German Iron Cross. He also received the Serbian decoration of the Order of the White Eagle with Swords, 5th Class. After the war, the Serbian rowdy hated him and promoted him to a single rank, that of Captain, during his 22 years of military service. In 1941 he joined the first partisans. In 1942 he was arrested and deported to Tyrol, where he remained until 1945.

⁴ The State of the SHS – the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes (abbreviated SHS) was a state formed on 1 December 1918 by the unification of the State of Slovenes, Croats and Serbs and the Kingdom of Serbia. On 3 October 1929, the country was renamed the Kingdom of Yugoslavia.

RUDOLF MAISTER – OB PRAVEM ČASU NA PRAVEM MESTU

Ker Rudolf Maister ni dobil od nikoder zaprosene pomoči in ker so Nemci pripravljali preobrat, nemški železničarji pa so stavkali, je 9. novembra 1918 izvedel mobilizacijo in zbral toliko vojaštva, da je v zgodnjih urah 23. novembra 1918 razorožil Schutzwehr (zeleno gardo) in tako Nemcem dokončno iztrgal iz rok Maribor⁵. V Maistrovih enotah je bilo veliko borcev-prostovoljcev iz vseh delov Slovenije, še posebej veliko pa iz mariborskega območja, iz Slovenskih goric in iz Prlekije⁶. Med njimi je bilo tudi nekaj odličnih častnikov, ki so razumeli zgodovinsko priložnost in zvesto sledili generalovim vojaškim ukazom. Po razorožitvi Zelene garde 23. novembra 1918 je general Maister nadaljeval z vojaškimi aktivnostmi⁷. Najprej je 25. 11. 1918 oddelek mari-

⁵ Kljub nasprotovanju ljubljanske vlade se je Maister odločil za vojaški ukrep in 9. novembra 1918 razglasil mobilizacijo. Sprva je bil odziv nanjo dokaj slab, nato pa se je iz Ljutomera skozi Ormož in Ptuj v Maribor pripeljal vlak poln slovenskih nabornikov, pravzaprav prostovoljcev, saj neodziv na Maistrovo mobilizacijo ni bil sankcioniran. Fantje in moške so vlak okrasili s slovenskimi zastavami in v Mariboru so bili navdušeno sprejeti. General Maister je ukazal, da jih opremijo, in nato so v vojaškem redu marširali po mariborskih ulicah. 20. novembra 1918 so ustanovili mariborski pešpolk. S tem je Maister ustvaril prvo redno slovensko vojsko s slovenskimi častniki in slovenskim poveljevanjem, ki je štela okrog 4000 vojakov in 200 častnikov. Mariborski pešpolk (Mp) so sestavljali trije bataljoni s po 4 čete, torej 12 čet. Prvi komandant Mp je postal podpolkovnik Avgust Skabar, ki je prišel 15. novembra iz Ljubljane. Bil je po rodu Istran iz zavedne slovenske družine. Vojaki so ga hitro sprejeli za svojega in ga poimenovali 'naš očka'. Njegova adjutanta sta postala stotnik Mirko Rajh in nadporočnik Julij Guštin, navaja Lojze Ude. Ljubljanska Narodna vlada tega njegovega početja še vedno ni odobrala, temveč mu je še naprej nasprotovala. Toda general Maister se je odločil, da je ne bo upošteval in bo ravnal v skladu z lastnim prepričanjem. Nemci v Mariboru so kljub temu, da je general Maister odslovil tujerodno vojsko iz mesta, še vedno imeli prevlado. Mestni svet, ki so ga sestavljali predstavniki meščanskih strank, je 12. novembra skupaj s predstavniki delavcev proslavil ustanovitev Nemške Avstrije in razglasil ponovno Maribor za njen sestavni del. Napetosti med slovensko vojsko in Zeleno gardo so se nato samo še stopnjevale. Prihajalo je do številnih incidentov, pretepov in celo obstreljevanj. Tako je bil ubit slovenski vojak Franc Vauhnik. 21. novembra 1918 pa je imel general Maister na voljo dovolj vojakov, da je lahko ustanovil že omenjeni Mariborski pešpolk.

⁶ Nadporočnik Beno (Benedikt) Zeilhofer, ki je vodil Maistrove borce na radgonskem območju, je o borbah prostovoljcev zapisal: »Ti moji fantje so bili vojaki, da je bilo kaj. Sami prostovoljci so bili, skoraj vsi viničarski fantje iz Slovenskih goric« (prim. Tone Rovšnik, pomen Radgone in njene okolice v bojih za severno mejo (1918 – 1919), Vestnik, 29. decembra 1988, 9).

⁷ 23. 11. 1918 je general Maister ob štirih ponoči v odlično pripravljeni in vodeni akciji v Mariboru razorožil nemško Zeleno gardo (Schutzwehr) in razpustil nemški mestni svet. To je storil le dan pred tem, kot so Nemci nameravali razorožiti slovenske Maistrove čete. V spomin na razorožitev Schutzwehra je 45. pešpolk (naslednik Maistrovega Mariborskega pešpolka) v Mariboru 23. novembra slavil svojo »polkovno slavo«. Po dogodkih 1. novembra, je bila Maistrova akcija 23. novembra istega leta odločilna, da so Slovenci spet

borskega pešpolka osvobodil Špilje. Nemce je napredovanje slovenske vojske na Štajerskem vznemirilo in prestrašilo. Zato je graško vojaško poveljstvo poslalo v Maribor polkovnika Rudolfa Passyja, da bi se pogajal z generalom Maistrom. General se je tokrat izkazal ne le kot častnik in vojak, temveč tudi kot politik in diplomat. S polkovnikom Passyjem, ki je imel vsa pooblastila svoje vlade, je dne 27. 11. 1918 sklenil pogodbo, po kateri je slovenska vojska lahko vkorakala na celotno ozemlje do narodne meje na Štajerskem! In ne le to! Slovenska vojska je lahko vkorakala tudi na celotno ozemlje do narodne meje na Koroškem! Maistrovi borci so nato istega dne osvobodili Radgono, Cmurek, Lučane, Radlje (Marenberg) in Muto. Malgajeva⁸ skupina iz Celja je zasedla Mežiško dolino, nato pa Pliberk in Velikovec. Enota iz Ljubljane je zasedla Dravograd, Labot in Šentpavel. Vojaška akcija je potekala skladno s pogodbo Passy-Maister. Ta je določala, da lahko slovenske čete zasedejo kraje ob narodnostni meji, od Radgone do Šmohorja pri Beljaku. Zapleti na Koroškem, predvsem okrog določitve demarkacijske črte, so bili veliki, za Štajersko pa je general Maister dosegel od predstavnika štajerskega poveljstva (temu je bila podrejena tudi Koroška) polkovnika Passyja 27. novembra 1918 priznanje demarkacijske črte na Muri, Slovenskih goricah in na Kozjaku⁹. 1. decembra je iz Maribora preko Špilja v Radgono odpeljal poseben vlak s 6. četo mariborskega polka (Mp), ki je štel 155 mož in 2 težki strojnici, pod poveljstvom nadporočnika Benedikta Zeilhoferja. Radgona je bila zasedena in za njo 3. decembra 1918 tudi Cmurek, in sicer s strani nadporočnika Janka Žela z 20 možmi, ki jih je kmalu nato nadomestila 7. četa Mp¹⁰. Po Maistrovi zasedbi Radgone 1. decembra 1918 se je 4. februarja 1919 začel vnovični boj za Radgono. Avstrijske enote, ki jih je sestavljalo okrog 2.000 domačinov, prostovoljcev – Slovencev, Avstrijcev in Madžarov, so 4. februarja 1919 zgodaj zjutraj okrog 2. ure pod poveljstvom nadporočnika Ivana Mikla po skrbno pripravljenem načrtu in z močnejšimi silami v petih kolonah napadle slovensko posadko 210 prostovoljcev 6. čete Mariborskega polka, oboroženih s puškami, ročnimi bombami in štirimi strojnicami pod poveljstvom nadporočnika Benedikta Zeilhoferja. Ker so slovenski vojaki pravočasno opazili premik avstrijske

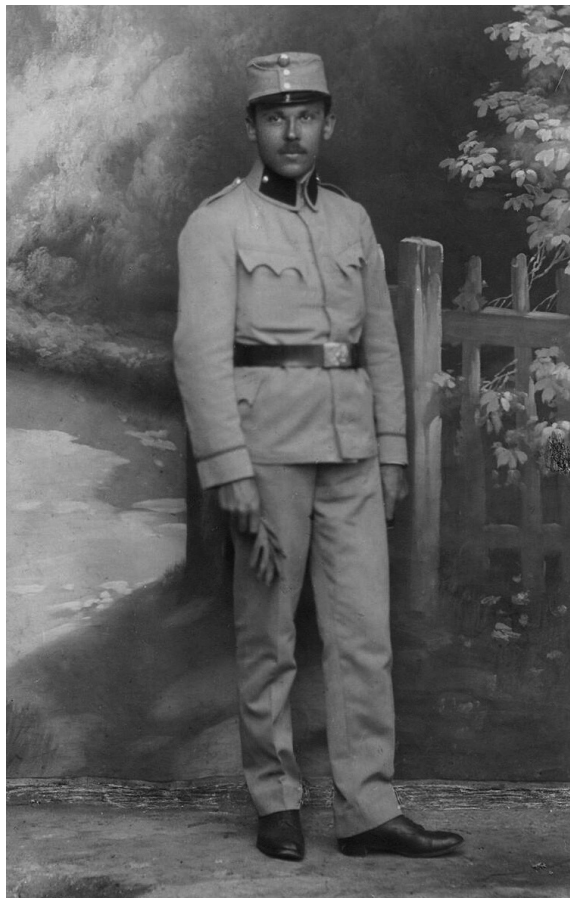
obvladovali situacijo v Mariboru, v naslednjih dneh pa še na celotnem Štajerskem in v delu Koroške (prim. www.hervardi.com/rudolf_maister.php.html z dne 25. 5. 2023).

⁸ Franjo Malgaj, slovenski častnik, pesnik in borec za severno mejo, roj. 20. november 1894, Hruševac pri Šentjurju, padel 6. maja 1919, Tolsti Vrh. Malgaj je bil izredno narodno zaveden Slovenec. Zanimal se je za slovensko zgodovino in narodopisje. Bil je med najtesnejšimi sodelavci generala Maistra ter njegov vojaški poveljnik na Koroškem.

⁹ Bogo Grafenauer, Slovenska Koroška v diplomatski igri leta 1919, v: Zbornik *Koroški plebiscit*, 1970 in Tone Rovšnik, 70 let slovenske odločitve za Jugoslavijo, Pomen Radgone in njene okolice v bojih za severno mejo 1918 – 1919, Vestnik, 19. 1. 1989, 14 (odslej Rovšnik).

¹⁰ Lojze Ude, Boj za Maribor in Štajersko Podravje l. 1918/19, v: Zgodovinski časopis, XV., Ljubljana 1961, 128.

enote, je že na začetku odpadel element presenečenja, na kar so Avstrijci računali. Glavno vlogo sta nato vseeno odigrala pogumni nadporočnik Zeilhofer in narednik Ošlak. Kljub desetkratni premoči je Radgona ostala v slovenskih rokah! Padlo je 18 vojakov, okrog 30 pa je bilo ranjenih¹¹. Obramba Radgone in celotne pokrajine ob Muri je dobila pomembno in častno mesto v bojih za severno mejo 1918/1919 ter sprožila posebno strategijo diplomatskih odnosov in prizadevanj pri določanju meje na Muri.

Slika 1: Janko Žel kot častnik avstro-ogrske vojske med prvo svetovno vojno

¹¹ Maister je o spopadu obvestil francosko misijo v Zagrebu, oblastem v avstrijskem Gradcu pa je predlagal določitev demarkacijske črte, ki bi veljala do odločitve na mirovni konferenci. Ob navzočnosti francoske misije so pogajalci 13. februarja 1919 v Mariboru podpisali mariborsko pogodbo.

JANKO ŽEL JE BIL NA PRVI STRAŽI SLOVENSTVA V RADGONSKEM KOTU

Številna junaštva so bila v tistem času izkazana v bojih za ta del slovenskega ozemlja, vendar so za mnoge ostala anonimna. Med njimi je preveč pozabljen tudi vloga nadporočnika Janka Žela¹², ki je sodeloval v teh bojih in bodril svoje borce – prostovoljce, da so brez oklevanja sledili ukazom poveljstev enot. Žal so mnogi za vedno ostali na prvi straži slovenstva. Padli so kot borci – prostovoljci, ki so se zaobljubili svojemu poveljniku generalu Maistru, da se bodo borili za slovenske narodne interese¹³.

Dva dni po osvoboditvi Radgone je nadporočnik Janko Žel odšel s svojo enoto ob desnem bregu reke Mure skozi Apaško dolino proti Cmureku. Slovenski vojaki so pri Cmureku zavarovali železniško postajo in most. Za prihod slovenskih vojakov so v Cmureku izvedeli že pred tem; domnevamo, da so jim to sporočili iz Apaške doline, po kateri so šli slovenski vojaki. V Cmureku se je na hitro sestal občinski svet na čelu z županom dr. Schormmanom, ki je proti slovenski zasedbi trga odločno protestiral. Kasneje se je izvedelo, da se je sicer maloštevilna nemška posadka pod poveljstvom poročnika Heinerja umaknila malo pred prihodom slovenskih vojakov čez železniško progo v nekaj km oddaljeno naselje, ki pa ni več spadalo v zasedbeno območje. Tako Janko Žel kot Benedikt Zeilhofer sta bila za uspešno osvojitvev Radgone in Cmureka pohvaljena v dnevnem povelju generala Maistra z dne 11. 12. 1918¹⁴. Okolico Radgone, predvsem pa obrobje Slovenskih goric v smeri proti Apačam in Sp. Ščavnici, je do prihoda slovenskih vojakov – borcev prostovoljcev skrbno varoval in pred nemškimi napadi branil zavedni Slovenec Alojz Senekovič z Narodno stražo, ki jo je ustanovil takoj po razpadu Avstro-Ogrske. Sestavljali so jo sami zavedni slovenski domoljubi. Zanimivo je, da za njeno ustanovitev Alojz Senekovič ni prejel nikakršnega ukaza, temveč je zavedne slovenske domačine sam organiziral za obrambo pred morebitnim nemškim vdorom¹⁵. Ko so Maistrovi vojaki prišli v Radgono, se jim je tam pridružil

¹² Janko Žel se je kot poročnik avstro-ogrske vojske boril na soški fronti in bil tam tudi odlikovan. Ko so Italijani aprila 1941 okupirali Ljubljano, je njegova soproga to odlikovanje vrgla v peč. Žel je bil očitno dober poveljnik, saj je dobil za svoje vojaško udejstvovanje v času bojev za severno mejo leta 1975 tudi posebno priznanje z rok Lojzeta Udeta. Spominja se ga tudi Makso Šnuderl v njegovih »*Osvobojenih mejah*« (pismo Aleša Bergerja iz Solkana z dne 5. 2. in 6. 2. 2023). Aleš Berger, ki hrani večji del njegove zapuščine, ima v njej tudi ohranjeno dnevno povelje generala Maistra, s katerim je general pohvalil Žela v bojih za Cmurek.

¹³ Rovšnik, 29. 12. 1988, 6.

¹⁴ Rovšnik, 29. 12. 1988, 8.

¹⁵ Alojz Senekovič je bil doma v Spodnji Ščavnici. Rodil se je 23. junija 1857 in je narodno-politično aktivno deloval že pred prvo svetovno vojno. Med drugim je bil ustanovitelj Posojilnice in hranilnice in leta 1913 tudi Ciril-Metodovega društva.

tudi dr. Franc Steinfelser, velik slovenski domoljub, ki je takrat kot zdravnik služboval v radgonski bolnišnici, kjer je opravljal sekundarij. To bolnišnico, ki je slovela kot ena najboljših na štajerskem podeželju, je dr. Franc Steinfelser takoj po osvoboditvi Radgone tudi prevzel kot njen vodja. Po teh dogodkih se politične napetosti na tem območju niso umirile, saj je nemška propaganda še naprej aktivno delovala. Še posebej v Apaški dolini, kjer je živelo večinsko nemško prebivalstvo. Nemci so si na vse načine prizadevali, da bi ta del priključili k nemški Avstriji. Tudi slovenska stran je delovala propagandno in na enem od shodov 6. decembra 1918 je nastopil tudi general Maister osebno.

APAŠKA DOLINA V NOVI DRŽAVI SHS DOŽIVI VELIKE SPREMEMBE

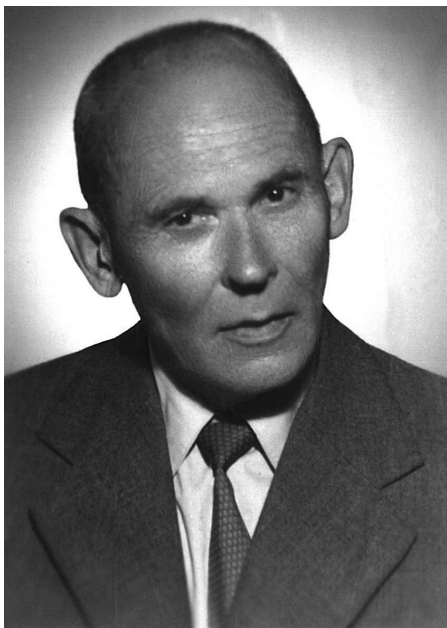
Na apaškem območju je zaradi spremenjenih družbenih in političnih razmer po prvi svetovni vojni prišlo do velikih družbenih in političnih sprememb. Izredno odmevne so bile zlasti spremembe na področju šolstva. Prebivalstvo tega območja je bilo kljub na novo določeni meji v veliki večini nemško govoreče. Po ustanovitvi kraljevine SHS in dodelitvi apaškega območja le-tej se je pričela slovenizacija tega območja. Oblast je veliko vlogo namenila šolskemu sistemu in s tem učiteljem. Učitelji so imeli nalogo otroke vzgajali v slovenskem narodnem duhu. Pomembno vlogo na področju šolstva v tedanjem času je imel dolgoletni šolski upravitelj Janko Žel, ki je bil prostovoljni Maistrov borec. Njegova naloga je bila krepiti slovenski jezik ter vzbuditi slovensko narodno zavest pri učencih¹⁶.

Janko Žel (17. 12. 1891 – 24. 11. 1985) se je rodil v Dobrenju pri Šentilju v Slovenskih goricah, okraj Maribor – okolica. Končal je pet razredov osnovne (ljudske) šole in nato nadaljeval šolanje na učiteljsču ter ga uspešno zaključil. Poročil se je z Marijo Stepišnik iz Ljubljane, Orlova ulica 21. V zakonu sta se jima rodila hčerka Vanja in sin Tone¹⁷. Med leti 1915–1918 je služil v avstro-ogrski vojski, po razpadu monarhije pa se je v Mariboru priključil

¹⁶ Dušan Ščap, Deška šola v Apačah, rokopis, 1. Za pomoč in podatke se mag. Dušanu Ščapu se lepo zahvaljujem. Prav tako se za podatke in pomoč lepo zahvaljujem ravnateljici OŠ Apače Violeti Kardinar.

¹⁷ Sin Tone (Anton) Žel je bil zelo poznan v medicinskih krogih kot vrhunski okulist. Rojen je bil 22. januarja 1923 pri Sv. Ani v Slovenskih goricah učitelju Janku Želu in Marjani Žel, roj. Stepišnik, umrl pa 15. januarja 1986 v Ljubljani. V Ljubljani je obiskoval klasično gimnazijo (1934–1942) in bil v italijanskih taboriščih (Gonars, Arezzo). Leta 1944 je odšel v Avstrijo, kjer je bil aretiran in do konca vojne zaprt. Od maja 1945 je bil v jugoslovanski armadi. Od jeseni 1945 je študiral medicino v Ljubljani in bil 1950 promoviran. Nato je odšel v Bosno, opustošeno v vojni, in tu deloval kot zdravnik do 1953. Vrnil se je v Ljubljano, bil zaposlen na očesni kliniki in se v letih 1953–1956 specializiral iz oftalmologije. Od 1968 je bil primarij, od 1974 pa namestnik predstojnika te klinike v Ljubljani.

Maistrovim borcem za severno mejo. Kot Maistrov borec je deloval med leti 1918–1919, in to kot častnik s činom nadporočnika. Med 29. 10. 1918 in 31. 1. 1919 je bil rezervni oficir v 45. pešadijskem polku vojske SHS, po ustanovitvi Kraljevine Jugoslavije pa je postal rezervni oficir jugoslovanske vojske vse do leta 1941, ko se je kot pešadijski kapetan še udeležil vojaških vaj in bil nato 30. marca 1941 vpoklican v kraljevo jugoslovansko vojsko kot rezervni pešadijski kapetan. V jugoslovanski vojski je služil do 8. aprila 1941 in nato doživel kapitulacijo Kraljevine Jugoslavije¹⁸. Po prevratu in ustanovitvi nove države, Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev (SHS) 1. decembra 1918 je Žel kmalu začel delati kot učitelj. Z odločbo višjega šolskega sveta v Ljubljani z dne 28. 3. 1919 je bil začasno premeščen za učitelja na deško petrazrednico na Studencih. Že 3. avgusta 1919 ga je višji šolski svet na njegovo prošnjo namestil za učitelja trirazrednice pri Sv. Ani v Slovenskih goricah. Novembra istega leta ga je Okrajni šolski svet pri Sv. Lenartu v Slovenskih goricah imenoval za začasnega šolskega vodjo na štirirazrednici pri Mariji Snežni namesto dotakratnega vodje Štefana Kosa.¹⁹

Slika 2: Portreta učitelja Janka Žela in soproge Mariane

¹⁸ Vojaška knjižica Janka Žela, arhiv Aleša Bergerja. V evidencah poveljstva mariborskega vojaškega okrožja je bil voden pod št. 334 na 83. strani spiska rezervnih oficirjev. Za služenje v avstro-ogrski vojski je po upokojitvi leta 1965 dobil povečanje pokojnine kot udeleženec prve svetovno vojne.

¹⁹ Današnja Velka v Slovenskih goricah.

Isti šolski svet je Žela 18. oktobra 1920 razrešil službovanja na štirirazrednici pri Mariji Snežni in ga namestil za učitelja v petrazrednici na Sv. Ani v Slovenskih goricah²⁰. Višji šolski svet v Ljubljani je z odločbo št. 15388 z dne 23. 11. 1921 imenoval Janka Žela za stalnega učitelja pri Sv. Ani. Z odločbo višjega šolskega sveta v Ljubljani št. 2042 z dne 2. 5. 1922 pa je bil Žel s 5. 4. 1923 stalno nameščen za nadučitelja na štirirazredni deški šoli v Apačah. Službo je nastopil 1. septembra 1923 leta²¹. Žela so nove jugoslovanske šolske oblasti nastavile za šolskega upravitelja v skladu z razpisnim pogoji, saj so v razpisu med drugim zapisali, da so »za Apaško dolino nujno potrebne narodno zanesljive in jezikovno popolnoma zanesljive učne moči.«²² In Žel je bil kot Maistrov borec in narodno zavedni Slovenec za Apače dobra kadrovska izbira. Na tej šoli je bil uradni jezik praktično vse do šolskega leta 1921/22 samo nemški. V letu 1925 je bila deška šola organizirana kot trirazredna državna šola z dvema nemškima vzporednicama. Ker je bilo v stavbi deške šole premalo prostora, so v neposredni bližini sezidali dodatno stavbo²³. V njej je bila ena učilnica (t. i. peti razred) in tri sobe za učitelje. Po prvi svetovni vojni je bila na podlagi St.-Germainске pogodbe²⁴ Apaška dolina dodeljena kraljevini SHS. Na območju Apač je v takratnem času živelo pretežno nemško prebivalstvo, t. i. apaški Nemci. Navedene spremembe so pustile svoje posledice tudi na področju šolstva. Nova oblast (SHS) je hotela to območje čim prej posloveniti. Eden izmed načinov za doseg tega cilja je bil tudi nastavitev zavednih slovenskih učiteljev. Janko Žel je bil za nadučitelja v Apačah imenovan julija 1923. Kot zavedni Slovenec je od vsega začetka zavzeto uvajal slovenski jezik in slovensko kulturo v prostor, kjer je bilo večinsko prebivalstvo nemško. Zato je pustil v Apačah trajne in globoke sledi. Poleg utrjevanja slovenstva se je razdal tudi na drugih področjih.

²⁰ Podatki iz Želovega osebnega arhiva, ki ga hrani vnuk Aleš Berger. Za Sv. Ano so takrat navajali krajevno ime Sv. Ana na Krembergu.

²¹ Ibid. V Apačah se je Žel dobro počutil in se vključil takratno društveno življenje, da bi krepil slovensko zavest tudi med odraslim prebivalstvom. Med drugim se je vključil tudi v takratno slovensko lovsko organizacijo. Imel je lovsko orožje, in sicer dvocevno lovsko puško 16/16 in zanjo veljavni orožni list, ki mu ga je izdal okraj Ljutomer 17. oktobra 1922. Očitno je lovsko pot nadaljeval tudi v Braslovčah, saj je bila zadnja taksa za orožni list vplačana za leto 1940. Ob nemški okupaciji aprila 1941 je moral Žel lovsko puško predati nemškim oblastem v Braslovčah.

²² Oblasti so novo zaposlenim učiteljem v Apačah preskrbele tudi stanovanja.

²³ Spoznavamo korenine in širimo krila: Zbornik ob 210-letnici šolstva v Apačah (urednica Violeta Kardinar), Apače, Osnovna šola in vrtec, 2014, stran 9 in 10.

²⁴ Podpisana je bila 10. 9. 1919; v veljavo je stopila 16. 7. 1920. Določena je bila meja z Republiko Avstrijo, in to po sredini reke Mure.

Slika 3: Janko Žel na Deški šoli v Apačah leta 1926

Slika 4: Janko Žel z lovskim psom

V času volitev je bil kot slovenski nadučitelj predsednik volilne komisije za območje Apač in tudi načelnik Zadrुžne elektrarne v Apačah leta 1927. Ker tukajšnji starši niso hoteli kupovati učencem slovenskih knjig, je Ciril-Metodova družba pripomogla s svojim darilom, da so se otroci tako lahko učili slovenščine. To je zelo podpiral tudi nadučitelj Janko Žel in se Ciril-Metodovi družbi za »*velikodušni dar slovenski knjig*« pristrčno zahvalil v imenu celotne šole Apače. Nadučitelj Žel je med učiteljstvom širšega območja užival ugled in spoštovanje. 3. maja 1924 je v Apačah vodil shod učiteljstva iz ljutomerskega okraja (sreza). Podobni shod oz. zborovanje učiteljev iz tega okraja je bilo v Apačah še 21. maja 1933. Tudi takrat ga je vodil nadučitelj Janko Žel. Razmere na jezikovnem in narodno-političnem področju so se počasi spreminjale in zato se je tudi slovenščina temu primerno uveljavljala med prebivalstvom, ki je imelo močne nemške korenine. K uveljavljanju slovenskega jezika, bralne kulture in prosvete nasploh je iz leta v leto pomembno prispeval prav nadučitelj Janko Žel. Kronisti pripominjajo, da je med obema svetovnima vojnama tudi slovensko časopisje pogosto izpostavljalo narodno zavest in skrb za slovenski jezik na tem območju. Tudi k temu je veliko pripomogel nadučitelj Janko Žel. Šolske oblasti so nadučitelja Žela iz Apač 21. oktobra 1939 premestile v Braslovče²⁵; novi šolski upravitelj v Apačah pa je postal Hinko Šnuderl, ki je bil pred premestitvijo v Apače šolski upravitelj v Cezanjevcih in je v preteklosti že poučeval na deški šoli v Apačah²⁶.

JANKO ŽEL ŠOLSKI UPRAVITELJ V BRASLOVČAH

Janko Žel se je kot šolski upravitelj v Braslovčah vključil v narodno-politično delo in aktivno sodeloval v kulturno-prosvetnem delu²⁷. Po množičnih

²⁵ Pisni viri navajajo začetek šolstva v Braslovčah leta 1806. Šolske razmere so se tako izboljšale, da je število učencev naraslo na 100. V letih 1894/1895 je obiskovalo pouk v treh razredih že 305 učencev. 17. 4. 1904 so položili temeljni kamen za šolo v trgu. Oktobra istega leta je bila slovesna otvoritev novih šolskih prostorov. Prva svetovna vojna je močno vplivala na šolsko delo. 10. 4. 1941 so prišli v Braslovče prvi nemški vojaki. Zaprli so vse učitelje iz Braslovč in okoliških šol. Požgali so vse slovenske knjige, učila in šolsko kroniko. Ob partizanskem napadu leta 1944 je bila šolska stavba močno poškodovana. Maja 1945 je ponovno postala osnovna šola.

²⁶ O premestitvi Janka Žela iz Apač v Braslovče je poročal tudi Slovenski gospodar in med drugim zapisal, da je »*Žel 15 let preživel v Apačah in se mnogo udejstvoval na narodnostnem polju*« (prim. Slovenski gospodar, 11. 1. 1939, 10). V šolskem letu 1939/40, ko je Žel že bil v Braslovčah, je bilo na šoli v Apačah v šestih oddelkih 274 učencev, ki jih je poučevalo 7 učiteljev. Na šoli so organizirali tudi občasne strokovne tečaje in kmetijsko-gospodinski tečaj za kmečko prebivalstvo Apaške doline.

²⁷ Janko Žel je v odgovorih na vprašalnik v skladu z odlokom Ministrstva prosvete z dne 9. 6. 1945 zapisal, da je bil na osnovno šolo Braslovče premeščen zato, ker se leta 1938 ni

Slika 5: Plaketa za sodelovanje v bojih za severno mejo

demonstracijah v Beogradu in drugih jugoslovanskih mestih po podpisu pristopa Kraljevine Jugoslavije k trojnemu paktu 25. marca 1941 so bile velike demonstracije tudi v Braslovčah. Udeležila se jih je večina zavednega slovenskega prebivalstva; govorniki na demonstracijah so bili šolski upravitelj Janko Žel, Avgust Švajger in dijak Ivan Rojnik²⁸. Janko Žel je bil 31. marca mobiliziran v vojsko Kraljevine Jugoslavije, saj je bil rezervni oficir jugoslovanske vojske. V Braslovče se je po zlorabi in kapitulaciji Kraljevine Jugoslavije vrnil 18. aprila 1941 in bil takoj aretiran. Odpeljali so ga v celjske zapore Stari pisker, kjer je bil zaprt do začetka septembra 1941. Po izpustitvi iz zaporja je bil izseljen v Ljubljano, kamor je že takoj po njegovi aretaciji pobegnili družina. Do začetka marca 1942 je bil brezposeln, nato pa je bil učitelj na šoli v Zalogu. Poučeval je samo do meseca maja 1942, ko je šlo v Zalogu zasedlo italijansko vojaštvo. V Zalogu je navezal prve stike z OF²⁹, in to preko Vinka Möderndorferja. Od sedmih učiteljev so bili 4 organizirani v OF. Od avgusta 1942 do februarja 1943 je bil brezposeln, nato pa je dobil mesto »poverjenega« učitelja v Mirni na Dolenjskem. Tam je aktivno sodeloval z OF³⁰. V času njegovega službovanja v Zalogu in v Mirni je družina živela v Ljubljani na Orlovi ulici 12, kjer so Želovi živeli tudi po končani vojni. Po kapitulaciji Italije je ostal brez službe in se je preživljal s priložnostnimi deli. Družina je lahko

udeležil občinskih volitev v Apačah. Gradivo in dokumenti, osebni arhiv Aleša Bergerja, Bratinova 14, Ljubljana. Ta vprašalnik je zanimiv tudi zato, ker je v njem opisano narodnopolitično delovanje Janka Žela pred okupacijo. Že v Apačah je bil član Sokola, CMD in polnih 15 let vodja električne zadruge Apače. Organiziral je kmetijske in sadjarske tečaje. Politično je bil zelo blizu Jugoslovanski demokratični stranki in bil do leta 1929 njen aktivni član. Nato se v strankarsko politiko ni več vključeval, ne v Apačah in tudi ne kasneje v Braslovčah.

²⁸ Šolska kronika OŠ Braslovče 1941–1945, spisana 27. 1. 1947. Arhiv Slovenskega šolskega muzeja v Ljubljani. Za prevratom je stala angleška obveščevalna služba, v demonstracije pa so se izjemo aktivno vključili tudi komunisti.

²⁹ OF – Osvobodilna fronta slovenskega naroda je bila slovenska politična organizacija, ki je nastala kot posledica okupacije slovenskega ozemlja v drugi svetovni vojni. Pod tem imenom je delovala med letoma 1941 in 1953. V noči s 26. na 27. april 1941 so se v stanovanju književnika Josipa Vidmarja v Rožni dolini sestale skupine, ki so že pred okupacijo sodelovale v Društvu prijateljev Sovjetske zveze. KPS so predstavljali Boris Kidrič, Aleš Bebler in Boris Zihel, kršćanske socialiste Tone Fajfar, sokole Josip Rus, kulturne delavce pa Josip Vidmar, Franc Šturm in Ferdo Kozak. Prvotno ime ob ustanovitvi je bilo »Proti-imperialistična fronta«. Le-ta se je po nemškem napadu na Sovjetsko zvezo junija 1941 preimenovala v Osvobodilno fronto (OF) in pozvala k oboroženemu upor. Vsaj 20 let po vojni je veljalo, da je bil ustanovni sestanek v ljubljanski vili Vidmarjevih 27. aprila, kasneje pa so zgodovinski viri pokazali, da je bil 26. aprila 1941.

³⁰ Za sodelovanje ga je pridobil dr. Pavel Lunaček. Dr. Pavel Lunaček, slovenski ginekolog in porodničar, roj. 31. januarja 1900, Šentrupert, umrl 2. aprila 1955, Ljubljana. Lunaček velja za pionirja sodobnega porodništva in ginekologije in je bil med drugo svetovno vojno aktivni udeleženec NOB, partizanski zdravnik in organizator sanitetne službe. Imel je ilegalno ime Igor.

Slika 6: Sprejem na OŠ Apače leta 1975

Slika 7: Vojaška knjižica Janka Žela

preživela samo z zaslužkom hčerke Vande, ki je bila zaposlena v papirnici Vevče. Sin Tone je bil od junija 1942 do konca julija 1943 interniran po raznih italijanskih taboriščih. Avgusta 1943 je Janko Žel začel aktivno delovati v ljubljanski organizaciji OF, in to v skupini štajerskih izgnancev, v katero sta ga pritegnila Hinko Šnuderl in Milica Pušenjak. Vse do konca okupacije Žel ni bil nikoli v Braslovčah in tudi ni poznal dogajanja med nemško okupacijo 1941–1945. Po nemški okupaciji aprila 1941 je bil v Braslovčah prvi aretiran učitelj Ivan Rutar in takoj za njim dijak Ivan Rojnik. Oba so Nemci aretirali zaradi njune aktivne vloge pri izvedbi demonstracij proti pristopu Kraljevine Jugoslavije k trojnemu paktu. Še istega dne so aretirali tudi živinozdravnika dr. Valentina Sočavca. Samo v tednu dni po okupaciji so Nemci zaprli vse učitelje iz Braslovč in iz okoliških šol. Med zaprtimi so bili poleg učiteljev tudi mnogi zavedni slovenski domačini. Pri izdelavi seznamov za aretacije je bila pomembna vloga nemškega Kulturbunda³¹ in njegovega voditelja Škoberneta. Kronist je zabeležil, da je pri sestavljanju seznamov za aretacije šlo tudi za osebna maščevanja. Učitelje so najprej zaprli na občini, nato pa so jih namestili v šolski zgradbi. Od tam so jih 27. aprila 1941 s tovornjakom odpeljali proti Celju³². Tega dne se je v Braslovčah javno predstavil nemški župan Herbert Bien, ki pa ga je kmalu zamenjal hrvaški nemškutar Rozmanitz Herman. Ta je postal strah in trepet v kraju in je nadvse aktivno sodeloval z Gestapom³³. Med okupacijo je bila šola v Braslovčah nemška in je delovala kot sestavni del nacistične raznarodovane politike na okupiranem slovenskem Štajerskem. Konec aprila sta prišla v Braslovče nemška učitelja Joseph Klement in Hana Karner, ki pa je imela zgolj enomesečni nemški učiteljski tečaj. Joseph Klement je v vlogi šolskega upravitelja dal šolo prenoviti in odstraniti vse slovenske napise. Pobral je šolski arhiv, slovenske učbenike in druge knjige; odstranil je šolski tloris na hodniku, pobral dragoceno šolsko kroniko ter učiteljsko in šolsko knjižnico. Pobrane dokumente in gradivo je dal deloma sežgati, deloma pa odpeljati na uničenje v papirnico. Slovenske knjige, dokumente in občinski arhiv so sežigali za občinsko zgradbo v Braslovčah. V vseh razredih so namestili slike nacističnega voditelja Adolfa Hitlerja in otroke vzgajali v nemškem

³¹ Kulturbund je bil v kraljevini Jugoslaviji ustanovljen kot krovna organizacija nemške manjšine. Kulturno delovanja je bilo pretežno krinka za nacistično in obveščevalno delo v korist nemškega rajha. Kulturbund je do leta 1941 Gestapu pripravil tudi popolne spiske vseh zavednih Slovencev, na katerih so na najvišja mesta postavili ljudi, ki so se posebej izpostavljali narodnostnemu delovanju. Ti so bili tudi po zaslugi Kulturbunda kasneje prvi na udaru za aretacije in izselitev.

³² Ibid. Kronist ne piše posebej o usodi nadučitelja Janka Žela.

³³ Gestapo je bila uradna tajna policijska organizacija v nacistični Nemčiji. Kot del Schutzstaffela je bil podrejen Reichssicherheitshauptamtu in je bil del ter pododdelek Sicherheitspolizei. Gestapo je bil ustanovljen 26. aprila 1933 v Prusiji iz že obstoječe organizacije »Pruska tajna policija«.

Slika 8: Janko Žel z nekdanjimi sošolci

duhu³⁴. Razmere so bile takšne kot povsod na okupiranem slovenskem Štajerskem za katero je veljala do potankosti izdelana raznarodovalna politika, v okviru katere so imeli nemški vrtci in šole posebno vlogo. Nemško učiteljstvo jo je poskušalo dosledno uresničevati, a se je soočalo z velikim problemom, to je z neznanjem nemškega jezika slovenskih otrok.

Žel teh razmer in dogodkov v Braslovčah ni mogel poznati, saj je bil med okupacijo po izpustu iz zapore septembra 1941 v Ljubljani. Kmalu po osvoboditvi leta 1945 se je na šolo v Braslovčah vrnilo slovensko učiteljstvo, vendar kronist ni zabeležil imen vrnjenih učiteljev in tudi ne predvojnega šolskega upravitelja Janka Žela, ki se je v Braslovče vrnil 8. junija 1945 in takoj nastopil učiteljsko službo. Kot šolski upravitelj se je lotil obnove šolskega poslopja, ki je bilo po okupatorju močno poškodovano. Kljub pomanjkanju šip in najnujnejše opreme so imeli meseca junija in julija vsi oddelki redni pouk. Med šolskimi počitnicami 1945 so poslopje obnovili in nabavili tudi inventar, da se je lahko z novim šolskim letom 1945/1946 začel redni pouk. Ministrstvo za prosveto Narodne vlade Slovenije je Janka Žela z odločbo št. 5928/29 z dne 19. 9. 1945 v skladu z dekretom o državni službi učiteljev namestilo

³⁴ Šolska kronika OŠ Braslovče 1941–1945, spisana 27. 1. 1947. Slovenski šolski muzej Ljubljana. Kronist je zabeležil, da so sežiganje slovenskih knjig in dokumentov v Braslovčah poimenovali »kres«.

nazaj na osnovno šolo v Braslovčah. Odločbo je podpisal pomočnik ministra Jože Jurančič³⁵. Takoj po vrnitvi v Braslovče je bil Žel imenovan tudi za predsednika okrajne volilne komisije okraja Vransko. Udeleževal se je vseh volilnih sestankov po sedežih Krajevnih ljudskih odborov (KLO)³⁶. Volilna udeležba na volitvah leta 1945 je bila v Braslovčah velika, saj je znašala 90 %. V kraju je Žel organiziral Rdeči križ, ki je štel 220 članov in članic, in ga je kot predsednik tudi vodil. Obenem je bil predsednik Prosvetnega društva in tajnik Turističnega društva Braslovče. Aktivno je delal v organizaciji OF in bil vsestransko angažirani šolski upravitelj³⁷. Ministrstvo za prosveto Ljudske republike Slovenije je z odločbo št. 12, 118/1 z dne 31. 7. 1946 Janka Žela s 3. 8. 1946 upokojilo. Hkrati s to odločbo je bila izdana tudi odločba Okrajnega ljudskega odbora Celje – okoliš št. 73/6 z dne 12. 8. 1946 o prenehanju službovanja Janka Žela na OŠ Braslovče zaradi upokojitve. Ob upokojitvi je prejel še potrdilo KLO Braslovče, da je bil do upokojitve šolski upravitelj v Braslovčah in po osvoboditvi ni bil obsojen na izgubo narodne časti. Imel je aktivno in pasivno volilno pravico in med okupacijo ni sodeloval z okupatorjem³⁸. Za predano delo v učiteljski službi je prejel več priznanj. Za sodelovanje v bojih za severno mejo je Žel 25. marca 1975 prejel plaketo Zveze prostovoljcev – borcev za severno mejo 1918–1919 v Ljubljani. Plaketo je podpisal Lojze Ude³⁹. Po upokojitvi je Janko Žel živel v Ljubljani, kjer je 24. novembra 1985 tudi umrl. Pokopan je na ljubljanskem pokopališču Žale⁴⁰.

VIRI IN LITERATURA

Valerija Bernik, General Rudolf Maister v vojaških dogodkih na območju Maribora in slovenskega Štajerskega v letih 1918 in 1919, v: Vojaška zgodovina št. 2/2029 (23), letnik 15, Maribor 2019.

³⁵ Arhiv Aleš Berger.

³⁶ V prvem povojnem obdobju do leta 1952 je bila Slovenija razdeljena na 27 okrajev in na 1100 do 1500 krajev (Krajevnih ljudskih odborov – KLO). Medtem ko se je število okrajev polagoma zmanjševalo vse do leta 1966, ko so bili ukinjeni, pa so bili kraji (KLO) že leta 1952 ukinjeni oziroma so jih združili v nekaj manj kot 400 občin. Tudi število občin se je zmanjšalo in je leta 1967 znašalo 60. V istem času so se začele pojavljati tudi krajevne skupnosti. Njihovo število se je ustavilo na okrog 1000, kar presenetljivo sovпада s številom KLO tik pred združevanjem v male občine.

³⁷ Arhiv Aleš Berger.

³⁸ Potrdilo KLO Braslovče z dne 2. 9. 1946, arhiv Aleš Berger.

³⁹ Arhiv Aleš Berger.

⁴⁰ Arhiv Aleš Berger. Iz bogatega slikovnega gradiva je mogoče razbrati, da se je kot upokojenec zelo rad družil s svojimi vrstniki iz učiteljskega in z nekdanjimi soborci za severno mejo.

Boj za Maribor 1918 – 1919: Spominki zbornik ob sedemdesetletnici bojov za Maribor in severno mejo na slovenskem Štajerskem, Maribor 1988.

Enciklopedija Slovenije, geslo Rudolf Maister.

Mihael Glavan, Dedova, očetova in materina družina. V: *Rudolf Maister, sto let severne meje, Življenje in delo Rudolfa Maistra Vojanova 1874–1934*, Ljubljana, 2018.

Bogo Grafenauer, Slovenska Koroška v diplomatski igri leta 1919, v: *Zbornik Koroški plebiscit*, 1970

Mihael Glavan, Notranjska Maistrove mladosti. V: *Rudolf Maister, sto let severne meje, Življenje in delo Rudolfa Maistra Vojanova 1874–1934*, Ljubljana 2018.

Bruno Hartman, Rudolf Maister, general in pesnik, Ljubljana 1998

Rudolf Maister – Sto let severne meje, Ljubljana 2018

Gregor Jenuš, »Es gibt einen Meister über alle irdische Maister«. Avstrijski odzivi na Maistrov prevzem oblasti v Mariboru in na Spodnjem Štajerskem v letih 1918–1919. V: *Arhivi, glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije*, letnik 36, 2013, številka 2, str. 221–236.

Gregor Jenuš, *Ko je Maribor postal slovenski: iz zgodovine nemško-slovenskih odnosov v Mariboru od konca 19. stoletja in v prevratni dobi*. Zbirka Studia historica Slovenica. Znanstveno raziskovalni inštitut dr. Franca Kovačiča, Maribor 2011.

Alenka Juvan, Andrej Misson, Vlasta Stavbar: *Moč besede in duha*. Muzej mesta Kamnik, Kamnik 2015.

Lojze Penič, *Boj za Maribor in severno mejo 1918–1919 na območju štajerskega obmejnega poveljstva*. Muzej narodne osvoboditve Maribor, Maribor 1978.

Lojze Penič, *Boj za slovensko severno mejo 1918–1920*. Kratek oris bojov za slovensko severno mejo po razpadu Avstro-Ogrske. Muzej narodne osvoboditve Maribor, Maribor 1988.

Tone Rovšnik, 70 let slovenske odločitve za Jugoslavijo, Pomen Radgone in njene okolice v bojih za severno mejo (1918 – 1919), Vestnik 1988 – 1989

Spoznavamo korenine in širimo krila, Zbornik ob 210-letnici šolstva v Apačah (urednica Violeta Kardinar), Osnovna šola in vrtec, Apače 2014.

Slovenski gospodar, 11. 1. 1939, 10.

Šolska kronika OŠ Braslovče 1941 – 1945, spisana 27. 1. 1947. Arhiv Slovenskega šolskega muzeja v Ljubljani.

Dušan Ščap, Deška šola v Apačah, rokopis, 1, Apače 2014.

Lojze Ude, *Boj za severno slovensko mejo 1918–1919*. Maribor 1977.

Internetni viri

<http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi340526/#slovenski-biografski-leksikon> (24. maj 2023). Izvirna objava v: *Slovenski biografski leksikon: 5. zv. Maas – Mrkun*. Franc Ksaver Lukman et al. Ljubljana, Zadržna gospodarska banka, 1933.

<https://www.obrazislovenskihpokrajin.si/oseba/maister-vojanov-rudolf/>

https://sl.wikipedia.org/wiki/Rudolf_Maister

<http://ezb.ijs.si/fedora/get/sbl:1526/VIEW/>

http://www.hervardi.com/rudolf_maister.php.html

JANKO ŽEL, MAISTROV BOREC, NARODNJAK IN PROSVETNI DELAVEC

Povzetek

Pričujoči prispevek dokazuje in potrjuje ocene, da v samostojni Sloveniji po letu 1991 ne gre za nobeno »novo odkritje« Rudolfa Maistra in njegove zgodovinske vloge po koncu prve svetovne vojne v Mariboru in na slovenskem Štajerskem, pač pa za popolno zgodovinopisno »rehabilitacijo« in korektno ovrednotenje njegove vloge v prevratnih letih 1918/1919. Takšno rehabilitacijo so na nek način doživeli tudi mnogi njegovi najožji sodelavci v Narodnem svetu za Štajersko, vojaški poveljniki njegovih enot in ne nazadnje borci-prostovoljci za severno mejo.

Kljub temu so nekateri med njimi še vedno preveč pozabljeni in eden takšnih je tudi Janko Žel. Slovenstvu predani učitelj, ki se je izkazal v bojih za severno mejo kot nadporočnik, ki je uspešno vodil Maistrovo enoto pri osvoboditvi Cmureka. O njem vemo zelo malo. Žel je bil eden tistih Maistrovih častnikov, ki so izredno cenili svojega poveljnika kot pokončnega, odločnega in pogumnega moža z vizijo. Kot učitelj je Žel znal svoje vojake dobro motivirati in se jim tudi zahvaliti za opravljene naloge. Čeprav je bil slovenski častnik, je v srcu vedno ostajal predvsem predani učitelj. Kot prosvetni delavec se je izjemno razdaljati zlasti na šolah v Apačah in v Braslovčah. V Apačah je po določitvi meja Kraljevine SHS, ki je dobila Apaško dolino, v kateri je bilo prevladujoče nemško prebivalstvo, krepil slovensko narodno zavest tako med mladimi kot tudi odraslimi. Bil je več kot zgolj šolski upravitelj, saj je deloval v mnogih društvih in v takratni lokalni politiki. Zelo zavzeto si je prizadeval za gospodarski napredek teh krajev in za sobivanje med Slovenci in Nemci, ki so kljub spremembi meje ostali v Apaški dolini. Kot nadučitelj v Braslovčah je sodeloval v kulturno-prosvetnem življenju v kraju. Po nemški okupaciji 1941 je bil nekaj časa zaprt in nato izseljen v Ljubljano. Tam je začel sodelovati z OF. Kot začasni učitelj je med italijansko okupacijo Ljubljanske pokrajine poučeval v Zalogo in v Mirni na Dolenjskem, kjer je prav tako sodeloval z OF.

Janko Žel je bil skromen mož, ki svoje vloge v bojih za severno mejo nikoli ni obešal na veliki zvon. Bil je ponosen na opravljeno delo in je spoštoval Maistrovo javno priznanje, da je bil v prevratnih letih 1918/1919 cilj dosežen s skupnimi močmi.

JANKO ŽEL, MAISTER'S FIGHTER, PATRIOT AND EDUCATIONAL WORKER

Summary

The following article proves and confirms the assessments that in post-1991 independent Slovenia there is no "rediscovery" of Rudolf Maister and his historical role after the end of the First World War in Maribor and in Slovenian Styria, but rather a complete historiographical "rehabilitation" and a correct evaluation of his role in the subversive years 1918/1919. In a sense, many of his closest colleagues in the National Council for Styria,

the military commanders of his units and, last but not least, the volunteer fighters for the northern border, also experienced such a rehabilitation.

However, some of them are still largely forgotten, and one of them is Janko Žel. A teacher devoted to Slovenia, who proved his worth in the battles for the northern border as a lieutenant who successfully led Maister's unit in the liberation of Cmurek. Very little is known about him. Žel was one of those Maister's officers who highly valued their commander as an upright, determined and courageous man with vision. As a teacher, Žel knew how to motivate his soldiers well and how to thank them for the tasks they performed. Although he was a Slovenian officer, he always remained, above all, a dedicated teacher. As an education worker, he gave his best, especially at the schools in Apače and Braslovče. In Apače, after the borders of the Kingdom of SHS had been defined, which was given the Apače valley with a predominantly German population, he strengthened the Slovenian national consciousness among both young people and adults. He was more than just a school administrator, as he was active in many associations and in local politics at the time. He was very committed to the economic progress of the area and to the coexistence between the Slovenes and the Germans, who remained in the Apače Valley despite the change of the border. As a teacher in Braslovče, he participated in the cultural and educational life of the town. After the German occupation in 1941, he was imprisoned for a while and then emigrated to Ljubljana. There he began to work with the Liberation Front of the Slovene Nation (OF). As a temporary teacher during the Italian occupation of the Ljubljana region, he taught in Zalogo and in Mirna na Dolenjskem (Mirna, Dolenjska region), where he also collaborated with the Liberation Front of the Slovene Nation.

Janko Žel was a modest man who never put his role in the struggle for the northern border in the spotlight. He was proud of the work he had done and respected Maister's public acknowledgement that in the subversive years of 1918/1919, the goal was achieved through joint efforts.

JANKO ŽEL, RUDOLF-MAISTER-KÄMPFER, PATRIOT UND BILDUNGSARBEITER

Zusammenfassung

Der vorliegende Artikel belegt und bestätigt die Einschätzungen, dass es im unabhängigen Slowenien nach 1991 nicht um eine „Wiederentdeckung“ von Rudolf Maister und seiner historischen Rolle nach dem Ende des Ersten Weltkriegs in Maribor und in der slowenischen Steiermark geht, sondern vielmehr um eine umfassende historiographische „Rehabilitierung“ und eine korrekte Bewertung seiner Rolle in den subversiven Jahren 1918/1919. Eine solche Rehabilitierung erfuhren in gewisser Weise auch viele seiner engsten Mitarbeiter im Nationalrat für Steiermark, die militärischen Befehlshaber seiner Einheiten und nicht zuletzt die freiwilligen Kämpfer an der Nordgrenze.

Einige von ihnen sind jedoch immer noch zu sehr in Vergessenheit geraten, und einer von ihnen ist Janko Žel. Der Slowenien zugewandte Lehrer bewährte sich in den Kämpfen um die Nordgrenze als Leutnant, der die Einheit von Maister bei der Befreiung von Cmurek erfolgreich anführte. Über ihn ist nur sehr wenig bekannt. Žel gehörte zu den Rudolf-Maister-Offizieren, die ihren Befehlshaber als aufrechten, entschlossenen und mutigen Mann mit Vision hoch schätzten. Als Lehrer verstand es Žel, seine Soldaten gut zu motivieren und ihnen für die geleistete Arbeit zu danken. Obwohl er ein slowenischer Offizier war, blieb er stets in erster Linie ein engagierter Lehrer. Als Pädagoge gab er sein Bestes, vor allem an den Schulen in Apače und Braslovče. In Apače, dass nach der Festlegung der

Grenzen des Königreichs SHS das Apače-Tal mit einer überwiegend deutschen Bevölkerung erhielt, stärkte er das slowenische Nationalbewusstsein sowohl bei Jugendlichen als auch bei Erwachsenen. Er war mehr als nur ein Schulverwalter, denn er war damals in vielen Vereinen und in der Lokalpolitik aktiv. Er engagierte sich sehr für den wirtschaftlichen Fortschritt der Region und für das Zusammenleben zwischen Slowenen und Deutschen, die trotz der Grenzänderung im Apače-Tal geblieben sind. Als Lehrer in Braslovče nahm er am kulturellen und pädagogischen Leben der Stadt teil. Nach der deutschen Besetzung im Jahr 1941 war er eine Zeit lang inhaftiert und emigrierte dann nach Ljubljana. Dort begann er, mit der Befreiungsfront der slowenischen Nation (OF) zusammenzuarbeiten. Als Aushilfslehrer während der italienischen Besetzung der Region Ljubljana unterrichtete er in Založje und in Mirna na Dolenjskem, wo er ebenfalls mit der Befreiungsfront der slowenischen Nation (OF) zusammenarbeitete.

Janko Žel war ein bescheidener Mann, der seine Rolle im Kampf um die Nordgrenze nie an die große Glocke hängte. Er war stolz auf die von ihm geleistete Arbeit und respektierte Maisters öffentliches Bekenntnis, dass das Ziel in den subversiven Jahren 1918/1919 durch gemeinsame Anstrengungen erreicht worden war.